

Тема. Хат язарга өйрөнү

Максат 1. Укучыларда хат, анын төрлөрө, хат язу кагыйдэләрен үзлөштөрү өчөн шартлар булдыру.

2. Фикерлөү, хәтер сәләтләрән, бәйләнешле сөйләм телләрән үстөрү.

3. Хат язу культурасы тәрбиялөү.

Дәрес барышы

I Оеиштыру

- Исәнмесез, укучылар! Дәресне башлап жибәрәбез. Бүгөн дәрестә безне кызыклы да, шул ук вакытта житди дә эш көтә. Шуңа күрә бөтен белемезне эшкә жигәргә тырышыгыз, дәрестә актив булыгыз.

II Актуальләштерү

1. Үткән дәрес материалын искә төшерү.

-Нәрсә ул антонимнар?

-Антонимнарның нинди ике төре бар?

Бирем: Югарыда бирелгән белешмәгә таянып, даими һәм контекстуаль антонимнарны билгеләгез.

1. Югарыга карап үрнәк ал,

Түбәнгә карап гыйбрәт ал. (*Мәкаль*)

2. Безнең халык ачы булса булды,

Дошманына төче булмады. (*М. Әгъләмов*)

3. Тик ни файда, көчең филдәй булып,

Эшең булса чыпчык тезеннән. (*М. Жәлил*)

4. Кош — канат белән, кеше — дуслык белән. (*Мәкаль*)

5. Гүя үз илемнең энже чәчәкләре түгел, аның әреме дә бүгөн миңа шифа булыр иде. (*Г. Кутуй*)

2. Өй эшен тикшерү.

3. Тест эшлөү.

III Яңа белем һәм күнекмәләрне формалаштыруга әзерлек

Тактадагы жөмлөгә игътибар итегез. Сау бул, кадерле дуслым, миңа да хат яз!

- Сезнеңчә, бу жөмлө кайдан алынган? (хаттан)

- Без бүген сезнең белән нәкъ менә хатлар турында сөйләшербез. Дәресебезнең темасы – “Хат”. Бүген хатларның төрләре, аны язу нормалары, этикеты, бөек кешеләрнең хат үрнәкләре белән танышырбыз. Дәфтәрләрне ачып, число һәм теманы язып куегаыз.

IV Яңа белем һәм күнекмәләр булдыру

- Сөз ничек уйлыйсыз, хат нәрсә ул?

Аңлатмалы сүзлектә хат сүзенә булган билгеләмәне карыйк әле. (1 нче слайд.)

Хат – тормышта бик еш очрый торган эш кәгазьләренең берсе.

Ул - учреждениеләр, оешмалар, аерым шәхесләр арасында аралашу чарасы һәм мәгълүмат алмашуның киң таралган юлы.

Ул текстны тапшыру ысулы белән аерылып тора, ягъни почта аша жиһәрелә

- Билгеләмәне дәфтәрләргә язып куегаыз.
- Хат темасын үзләштерер өчен безгә бу сүзләрне дә белергә кирәк:

Адресат- хат кемгә адреслана, шул кеше

Адресант – хат язучы кеше

- Шулай ук исәнмесез, сау булыгыз сүзләренең язылышын исегездә калдырыгыз.
- Хат ни өчен кирәк?
- Сөз үзегез хатлар язасызмы?
- Хатны кемнәргә язып була?
- Хатлар кемнән килә?
- Ни өчен без хатларны сирәк язабыз?
- Тагын хатлар турында нәрсәләр беләсез?
- Сөз ничек уйлыйсыз, хат алу күңеллеме?
- Хат язарга вакытым юк, дигән сүзләр бер дә дәрәс түгел. Телевизор карау, компьютерла уйнау вакытын киметеп, кулыңа ак бит алып, якын кешеләргә хат язарга була. Ләкин хатлар бары тик туганнарга гына язылмый. Шуннан чыгып, хатларның бик күп төрләрен күрсәтергә була. Менә аларның берничәсе.

2 нче слайд

Хат төрләре

1. Шәхси хатлар

2. Мәхәббәт хатлары
3. Эш хаты
4. Тәкъдим хаты
5. Жавап хаты
6. Кайгы уртаклашу хаты

7. Котлау хаты.

- Шәхси хатларга тукталыйк. Шәхси хатлар кемгә языла?
- Бу хат, гадәттә нинди сүзләр белән башланьрга мөмкин?
- Шәхси хатның эчтәлегендә нәрсәләр булырга мөмкин?
- Хат ничек тәмамлана?

Хат үрнәге белән танышу. Укыган вакытта уйлагыз: хат ничек язылган, хатта сүз нәрсә турында, хатны кем һәм кемгә яза.

Хат үрнәге.

Исәнме, кадерле дустым Энжә!

Язган хатыңны алып укыдым. Рәхмәт.

Энжә, хәлләрең ничек? Ничек яшисең? Авырмыйсыңмы? Сездә нинди яңалыклар бар?

Мин исән-сау. әйбәт кенә укыйм. Татар теле һәм әдәбияты дәресләрен яратам. күп әсәрләр укыйм, кичәләрдә катнашам. композиторыбыз Сара апа Садыковага багышларган кичә үткәрдек. Кичәнең исеме дә “Моңсара” иде. Бик күңелле булды! Әти-әниләр дә катнашты. Без әни белән Гомәр Бәширов сүзләренә көен Сара апа Садыкова язган “Жидегән чиймә” әҗырын башкардык. Әти гармунда уйнады.

Сау бул, дустым.

Хат яз.

Иң изге теләкләр белән: Алсу.

17 нче февраль, 2014 нче ел.

- Хатны кем яза?
- Хат кемгә адресланган?
- Хат ничек башлана?
- Хатның башында нәрсәләр сорала?
- Хатта Энжә нәрсә турында сөйли?
- Энженең әйтергә теләгән сүзгә аңлашыламы?
- Хат аша Энженең кәефен белеп буламы?
- Хат ничек тәмамланган?
- Бу хат нинди төргә керә, ни өчен?
- Димәк, шәхси хатлар ничек язылырга тиеш?

- Ә хәзер шәхси хатларны язуда этикет кагыйдәләренә тукталыйк. 3нче слайд.

Шәхси хат язуга кайбер киңәшләр

1. Язуыгыз ачык, аңлаешлы, пөхтә булырга тиеш. “Ашыгып язам, шуңа күрә язучым ямьсез” дигән сүзләр килешле булмас.
2. Орфографик хаталар белән язылган хатны жиберү бер дә матур булмас. Шуңа күрә, сүзлек белән эш итәргә кирәк.
3. Кәефегез начар булса, хат язудан тыелып торыгыз.
4. Әгәр шәхси хат компьютерда бастырылган булса да, имзаны үз кулың белән куярга кирәк.

Димәк, без күбрәк шәхси хатлар язабыз. Алар аша туганнар, дуслар белән аралашабыз. Хат башында, гадәттә сәламләү сүзләреннән соң, хәлләрне, сәламәтлекне сорашу булырга тиеш. Хатның эчтәлегендә нинди вакыйгалар, яңалыklar турында сүз барса да, логик эзлеклелек булырга тиеш. Әлеге этикет киңәшләрен истә тотырга кирәк. Имзаны үз кулың белән генә куярга.

Шәхси хатларның бер төре – мәхәббәт хатлары кемгә языла?

Бу хатта күбрәк нәрсә өстенлек итә: вакыйга әллә хисме?

- Мәхәббәт хатларын язуга нинди киңәшләр бирер идегез?
- Этикет буенча: “Тәрбияле кеше беркайчан да аноним хат язмас” дип әйтелә.
- Мәхәббәт хатын язу өчен тел байлыгы кирәк. “Мин сине яратам, син миңа ошыйсың” дигән сүзләр белән генә матур хат яздым диеп булмый. Үз хисләреңне башка сүзләр белән дә белдерә белергә кирәк. Шуңа күрә китаплар күп укырга кирәк. Классик әдәбиятта мәңгелек мәхәббәт хатлар үрнәкләрен очратырга була. Аларны бөтенесе дә яттан белә. Сөз дә өлкән сыйныфларда А.С.Пушкинның “Евгений Онегин” поэмасын укыганда төп геройларның мәхәббәт хатларын укырсыз. Шунда игътибар итәрсез, ничек матур, нәфис итеп язылган алар. Татар әдәбиятында да тулысы белән хат рәвешендә язылган әсәрләр бар. Мәсәлән, Г. Кутуйның “Тапшырылмаган хатлар” повесте тулысы белән хат. Галиянең үз мәхәббәте Искәндәргә язган хатлары.
- Эш хатына тукталыйк. (Деловые письма) Мәсәлән сөз бик зур фирма директоры, эш хатлары кемгә язылырга мөмкин һәм нинди максат белән? Әйе, эш хаты партнер эзләү, фирма күрсәткән хезмәт төрләрен тәкъдим итү, яки фирма товарын тәкъдим итү. Эш хатларының бер төре буларак реклама хатлары да тора. Алар хәзерге вакытта почта ящикларында бик күп ята. Ләкин без аларның барысын да укыйбызмы?

Димәк, эш хатлары эш буенча языла. Ләкин бүгенге көндә фирмаларның саны искиткеч күп. Эш хатлары бик күп килә. Кайбер хатлар бөтенләй укылмыйча кала. Шуңа күрә фирмалар төрле кызыктыру чаралары эзләп табалар. Адресатның исемен язалар, аның турыда информация өстиләр, конверт эченә бүләк куялар, игътибарны жәлеп итүче бер генә жөмләне конвертның тышына язып куялар. Мәсәлән, “Татар теленнән имтиханны бишлегә генә бирергә телисезме?” һ.б.

- Әгәр сезнең оешмага тәкъдим итү хаты килде икән, этикет кагыйдәләре буенча, аңа җавап хаты язылырга тиеш. Җавап уңай яки кире булырга мөмкин. Кире җавап булганда, аның сәбәбе язылырга тиеш.
 - Кайгы уртаклашу хаты кайчан языла? Сез ничек уйлыйсыз?
 -
 - Кагыйдә буенча кайгы уртаклашу хаты 10 көн эчендә җибәрелергә тиеш.
 - Котлау хаты (письма поздравления) кайчан һәм нинди максат белән языла?
-
- Без сезнең белән кәгазьгә язылган, почта аша җибәрелә торган хатлар турында сөйләштек. Ә тагын нинди хатлар беләсез?
-
- Әйе, интернет аша, СМСлар аша аралашырга була. Сезнең өегездә күбегездә компьютерлар интернет челтәренә тоташтырылган. Сез компьютерда күбрәк нишлисез?
-
- Укучылар, интернет аша аралашуның нинди уңай якларын күрәсез?
-
- Ә тискәре яклары бар микән?

IV Алган белемнәрне тикшерү, системага салу, ныгыту

- Укучылар, без бүген нинди тема өстендә эшләдек?
- Нәрсә ул хат?
- Хатларның нинди төрләрән исегездә калдырдыгыз?
- Хат язудың нинди кагыйдәләре исегездә калды?
- Хатларны ничек җибәрергә була?

V Йомгаклау

Әйе, без кешеләр белән аралашмыйча тора алмыйбыз. Ерактагы якыннар белән дә төрлечә аралашырга була. Шунның бер мисалы – хат язуды. Хатны бүгенге көндә интернет аша да җибәрергә була. Бу бик тиз, уңайлы. Вакытны да аз ала, адресатыгыз интернет челтәрендә булса, җавапны да шул ук вакытта алырга була. Хатны ак кәгазь битенә үз кулың белән дә язды, почта аша җибәрергә мөмкин. Монда инде яңалыклар белән бергә күнел жылысын да сизергә була. Күргәнебезчә, хат язуды бер дә җиңел эш түгел. Аның үз кануннары бар. Әдәбият фәнендә хат формасында язылган әсәрләр бар. Аларны эпистоляр

жанр дип атыйлар. Мәсәлән, Һ.Такташның «Киләчәккә хатлар»ы, Г.Кутуйның «Тапшырылмаган хатлар»ы. Аның берсе – шигырь белән язылшан, икенчесе – повесть.

VI Өй эше

Менә сез дә өйдә хат язып карагыз әле. Көндәлекләрне ачып, өй эшен язып куегыз. Хат язарга. Ул хат дуcтыгызга, туганнарыгызга булырга мөмкин.

VII Билгеләр кую, сабуулашу.